

Mobilność edukacyjna przejawem motywów przedsiębiorczych w doświadczeniach właściolek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Problematyka artykułu nawiązuje do badań podmiotowego ujmowania przedsiębiorczości w kontekście urynkwienia edukacji. Założono, że jednym ze źródeł motywów przedsiębiorczych są biograficzne doświadczenia edukacyjne. Celem artykułu jest porównanie przebiegu biografii edukacyjnych właściolek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego pod względem ich mobilności edukacyjnej.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Podstawowym problemem badawczym jest opis i zrozumienie decyzji edukacyjnych, jakie poprzedziły zamiar założenia niepublicznej placówki wychowania przedszkolnego przez ich właścioelki. Przedmiotem badań są doświadczenia wynikające z biografii edukacyjnych, a więc procedura badawcza jest charakterystyczna dla podejścia jakościowego. Źródłem danych są wywiady narracyjne przeprowadzone z właścioelkami 18 niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego działających w Krakowie.

PROCES WYWODU: W części pierwszej przywołano założenia teoretyczne, dotyczące badań przedsiębiorczości kobiet w odniesieniu do ich wykształcenia. Następnie zwrócono uwagę na aktywność przedsiębiorczą kobiet pracujących na własny rachunek w ramach sekcji Edukacja (PKD) oraz przywołano wyniki badań własnych z udziałem właścioelek.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Wyniki analizy narracji ukazują kierunki mobilności edukacyjnej i horyzontalnej właścioelek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego, a także różnice w nadawaniu znaczenia dalszemu doskonaleniu kompetencji przedsiębiorczych i pedagogicznych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Badania nad przedsiębiorczością kobiet rzadko obejmują właścioelki niepublicznych placówek edukacyjnych. Poznanie i zrozumienie doświadczeń tej grupy zawodowej jest ważne w aspekcie motywów przedsiębiorczych w obszarze urynkwienia edukacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ KOBIEI, WYKSZTAŁCENIE KOBIEI, NIEPUBLICZNA PLACÓWKA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO, URYNKWIENIE EDUKACJI**

Sugerowane cytowanie: Sajdera, J. (2018). Mobilność edukacyjna przejawem motywów przedsiębiorczych w doświadczeniach właścioelek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego. *Horyzonty Wychowania*, 17(44), 145-154. DOI: 10.17399/HW.2018.174414.

ABSTRACT

Educational Mobility in Context of the Entrepreneurship Intentions in Experiences of Women-Owners of Non-Public Kindergarten

RESEARCH OBJECTIVE: The paper focuses upon the subjective aspect of entrepreneurship in the context of marketization of education in Poland. The aim of the article is to draw attention to the sources of entrepreneurial intentions related to the experiences of women-owners of non-public educational institutions.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The aim is to present and analyse educational decisions of the owners' before their intention to establish a private educational institution. Experience resulting from educational biographies constitutes the subject of the research and for that reason the research procedure uses the qualitative approach. The source of data are narrative interviews conducted with the owners of 18 non-public educational institutions for pre-school children (kindergarten) operating in Krakow.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The first part refers to the theoretical assumptions concerning the research on relations between women's entrepreneurship and their education. In the second one, attention is paid to the entrepreneurial activity of self-employed women-owners within the Education (section PKD) and next the results of own research is reported and discussed.

RESEARCH RESULTS: The results of the narrative analysis show the directions of educational and horizontal mobility of women-owners of non-public educational institutions, as well as differences in giving meaning to the further improvement of entrepreneurial or pedagogical competences.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: Women's entrepreneurship research rarely includes owners of non-public educational institutions. Understanding the motives of activities of this professional group allows reflection on entrepreneurial activities in the field of marketization of education. It is also important with regard to the quality of the educational offer for children created by them.

→ **KEYWORDS:** **WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP, WOMEN'S EDUCATION, POLISH NON-PUBLIC EDUCATIONAL INSTITUTION, MARKETIZATION OF EDUCATION**

Wprowadzenie

Podmiotowy aspekt przedsiębiorczości budzi zainteresowanie w badaniach z pogranicza nauk społecznych i ekonomicznych. Wprowadzenie założeń paradygmatu interpretatywnego do badań organizacji (Czarniawska, 2010) zmieniło sposób gromadzenia wiedzy o osobach przedsiębiorców. Jak sugeruje Wach (2010), współczesna ekonomia, podążając za dorobkiem nauk społecznych i humanistycznych, musi brać pod uwagę nie

tylko „człowieka racjonalnego”, lecz również „człowieka emocjonalnego” (Wach, 2010, s. 102). W tym obszarze szczególne miejsce zajmują badania kobiet pracujących na własny rachunek, jako pracodawcy.

Celem artykułu jest porównanie przebiegu biografii edukacyjnych właściolek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego pod względem ich mobilności edukacyjnej. Teoretycznym punktem odniesienia dla podjętych rozważań są wyniki badań, które wskazują, że wykształcenie i umiejętności menedżerskie kobiet – właściolek firm to dwie najważniejsze zmienne, które należy rozpatrywać w celu zrozumienia motywacji i trudności, z jakimi się borykają (Huarng, Mas-Tur i Yu, 2012). Założenia badawcze wywodzone są zarówno z analiz teoretycznych, dotyczących mobilności edukacyjnej i horyzontalnej kobiet jako przedsiębiorców¹, jak i raportów instytucji badających aktywność zawodową kobiet w Polsce.

1. Przedsiębiorczość a wykształcenie kobiet – kontekst globalny i lokalny

Raporty monitorujące aktywność kobiet jako przedsiębiorców zwracają uwagę na relację między wykształceniem a intencjami przedsiębiorczymi. Jak wynika z *Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report* (Global Entrepreneurship Monitor [GEM], 2017), sukcesywnie rośnie aktywność przedsiębiorcza kobiet w skali globalnej (w 2015 r. o 10%), a także zmniejsza się różnica pomiędzy udziałem w przedsiębiorczości mężczyzn i kobiet. Według raportu istnieje pozytywny związek między wykształceniem kobiet jako przedsiębiorców a rozwojem gospodarczym danego kraju. W krajach wolniej rozwijających się kobiety podejmujące aktywność przedsiębiorczą często nie posiadają wyższego wykształcenia. Wraz ze wzrostem gospodarczym rośnie liczba wykształconych kobiet, które traktują przedsiębiorczość jako alternatywę zawodową pomimo posiadania innej pracy.

Polskę wyróżnia od lat wysoki poziom wykształcenia kobiet, jednak decydując się na samozatrudnienie, wybierają one najczęściej sektory niskokapitałowe, jak usługi zdrowotne czy usługi w zakresie edukacji (GUS, 2017). Wśród pracodawców w sektorze prywatnym przeważają co prawda mężczyźni, jednak kobiety dominują wśród pracodawców w dziedzinie edukacji, stanowiąc blisko 65% (GUS, 2017). Są one właścioelkami lub dyrektorkami niepublicznych placówek, świadczących „usługi w zakresie edukacji”². Do tego faktu nawiązuje dalsza część wywodu.

¹ W feministycznym dyskursie nauk o zarządzaniu wprowadzane jest pojęcie „przedsiębiorczyni” (np. Kostera i Śliwa, 2010, s. 237). Ponieważ *Słownik języka polskiego* nie uwzględnia w chwili obecnej tego określenia, w całym tekście użyta jest forma „kobieta jako przedsiębiorca”.

² Według klasyfikacji PKWiU Dział 85 (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 września 2015, s. 253).

Powiązanie zagadnień – edukacja i przedsiębiorczość kobiet – odnaleźć można przede wszystkim w publikacjach i raportach poświęconych barierom dla aktywnych zawodowo kobiet jako przedsiębiorców (np. Borowska, 2013). Badania z udziałem kobiet na stanowiskach zarządczych w szkołach publicznych dotyczą kompetencji menedżerskich (np. Bednarska-Wnuk, 2010) oraz „skutecznego przywództwa” w nurcie zarządzania oświatą (Madalińska-Michalak, 2012). Zagadnienie wykształcenia, jako jednego z czynników wpływających na kariery zawodowe kobiet, podjęły w badaniach Głogosz i Mirosław (2014). Jednym z determinantów karier, na który zwróciły uwagę autorki, była „mobilność edukacyjna” (Głogosz i Mirosław, 2014, s. 90), związana z intensywnym podnoszeniem kwalifikacji. Jak wynika z danych, kobiety prezentowały nie tylko wyższe wykształcenie (98,2%), lecz również bogaty zasób uzyskiwanych kwalifikacji zarówno przed, jak i po awansie na stanowisko zarządzające. Charakteryzowała je również „mobilność horyzontalna” (Głogosz i Mirosław, 2014, s. 91), związana z częstymi zmianami pracy oraz podejmowaniem innego niż wyuczony zawodu. Mimo wysokiej pozycji zawodowej dyrektorek szkół, którą można przyrównać do pozycji „menedżerki w firmie” (Cieślińska, 2013, s. 96), są one jednak pracownicami najemnymi, podczas gdy właścielki niepublicznych szkół, przedszkoli i placówek oświatowych są właścicielkami firm o odmiennych niż menedżerki predyspozycjach i motywach aktywności zawodowej (Lisowska, 2009).

Ta grupa zawodowa jest rzadko uwzględniana w badaniach nad przedsiębiorczością kobiet w Polsce, chociaż istnieją powody dla poszerzenia wiedzy w tym zakresie. Jednym z nich jest potrzeba feminizacji badań nad przedsiębiorczością jako zjawiskiem społecznym, co postulowała już w latach 90. XX w. Stevenson (1990). Stopniowo wzrasta zainteresowanie aktywnością przedsiębiorczą kobiet, jednak nadal jest ona obszarem „relatywnie mało eksplorowanym w badaniach ekonomicznych”, jak zauważa Lubach-Sember (2016, s. 356). Ważne jest także rozumienie motywów kobiet, które decydują się na inwestowanie w przedsiębiorstwa niefinansowe o niskiej rentowności, do jakich zaliczane są placówki świadczące usługi w zakresie edukacji (GUS, 2018).

Kolejnym istotnym powodem prowadzenia badań wśród właścielek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego jest rosnący udział prywatnych nakładów na edukację (Czapiński i Panek, red., 2015), szczególnie w zakresie pierwszego etapu systemu oświaty. Wobec ograniczonych publicznych środków finansowania oświaty wiele gmin korzysta z inicjatyw osób fizycznych, decydujących się założyć placówkę wychowania przedszkolnego. W ten sposób gminy podwyższyć mogą wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej, który do 2020 r. powinien wynosić 95% (Polska osiągnęła w 2017 r. wskaźnik 77,7%). Warto jednak zauważyć, że rekomendacje unijne dotyczą nie tylko zapewnienia powszechności, lecz także wysokiej jakości oraz dostępności finansowej miejsc wychowania przedszkolnego. Osoba właściciela/właścicielki staje się zatem kluczowa dla spełnienia powyższych wymagań wobec sposobu organizowania edukacji przedszkolnej (Karwowska-Struczyk, 2012).

2. Podejście jakościowe w badaniach intencji przedsiębiorczych

Badacze kompetencji przedsiębiorczych stosują podejście jakościowe metodologii badań, dążąc do zrozumienia świata przeżyć przedsiębiorców (np. Hatch, Kostera i Koźmiński, 2010). Obecnie metoda wywiadu z przedsiębiorcami/menedżerami stosowana jest powszechnie przez badaczy opowiadających się za paradygmatem interpretatywnym w nauce. Reprezentatywne są w tym względzie badania „historii biznesowych” (Hatch i in., 2010) czy procesów tożsamościowych przedsiębiorcy (Konecki, 2007).

Strategia badań własnych, prezentowanych w dalszej części wywodu, wynika z założenia o powiązaniu między motywami przedsiębiorczymi a indywidualnymi biografiami edukacyjnymi, dlatego warto je poznać, badając wiedzę potoczną zawartą w narracjach (Domecka i Mrozowicki, 2008, s. 138). Celem badań własnych było poznanie i interpretacja znaczeń, jakie nadawały swoim decyzjom edukacyjnym właścicielki niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego. Założenia metodologiczne zostały zbudowane na podejściu narracyjnym, które umożliwiła poznanie jednego z aspektów doświadczeń, jakim są biografie edukacyjne.

Projektując strategię badawczą, brano pod uwagę celowy dobór próby oraz jej liczebność. Zgodnie z sugestią Stevenson (1990), kobiety pracujące na własny rachunek są grupą bardzo zróżnicowaną ze względu na kontekst podejmowanej działalności, a co za tym idzie odmienność doświadczeń, motywów podejmowania, prowadzenia i zamykania działalności. Biorąc pod uwagę tę kwestię, w badaniach własnych zdecydowano się na celowy dobór próby – jednorodnej pod względem prowadzonej działalności. Kryteria doboru były następujące: rodzaj prowadzonej działalności (PKD 85), rodzaj placówki (punkty przedszkolne), typ organu prowadzącego placówkę (osoba fizyczna), miejsce prowadzenia działalności (Kraków) oraz płeć (kobiety). Wymienione kryteria spełniała grupa 18 punktów przedszkolnych na terenie Krakowa, zarejestrowanych w Rejestrze Szkół i Placówek Oświatowych³ w roku szkolnym 2014/2015. Punkty przedszkolne w rozumieniu ustawy (Rozporządzenie MEN, 2017) to „inne formy wychowania przedszkolnego”, które często są start-upem dla osób planujących założyć przedszkole. Liczebność grupy badanej, wynikająca z danych Rejestru, jest zgodna z założeniami metodologicznymi dotyczącymi prowadzenia wywiadów jakościowych (Creswell, 2013).

W badaniach stosowano indywidualne, pogłębione, częściowo ustrukturyzowane wywiady jakościowe. Dane tekstowe zostały transkrybowane i analizowane przy zastosowaniu programu MaxQda. Ze względu na szeroki obszar problemowy (biografia edukacyjna) w dalszym wywodzie zaprezentowano jedynie fragment analizy, poświęcony decyzjom edukacyjnym podejmowanym przez właścicielki po osiągnięciu pełnoletniości. Pełna analiza i interpretacja wyników uzyskanych podczas badań własnych prezentowana będzie w innej publikacji.

³ <https://rspo.men.gov.pl/>

3. Decyzje edukacyjne właściolek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego w świetle badań własnych

Podczas analizy narracji, wywołanej sytuacją wywiadu, zwracano uwagę nie tylko na deklarowane przez właścioelki wykształcenie posiadane przed rozpoczęciem działalności, lecz także na „mobilność edukacyjną i horyzontalną” (Głogosz i Mirosław, 2014, s. 90). Interpretacji podlegały również uzasadnienia, jakie budowały narratorki dla wyjaśnienia przyczyn mobilności.

Tabela 1

*Decyzje edukacyjne właścioelek**

Kierunek studiów	Decyzje edukacyjne	
	Przed podjęciem działalności	Po podjęciu działalności
Pedagogika	Staż z Urzędu Pracy w przedszkolu/ dokształcanie pozaformalne/ studia I stopnia pedagogika	Studia II stopnia pedagogika/ studia podyplomowe z zarządzania oświatą/ dokształcanie pozaformalne
	Logopedia/ dokształcanie pozaformalne	Podyplomowe zarządzanie oświatą/ terapia psychologiczna
	Podyplomowe zarządzanie oświatą	Marketing
	Psychologia	Podyplomowe zarządzanie oświatą/ kurs Montessori
Filologia (polska, romańska, rosyjska)	Inny kierunek filologii, np. angielska/ dokształcanie pozaformalne	Podyplomowe zarządzanie oświatą
Historia	Studia z zarządzania z zasobami ludzkimi	Podyplomowe pedagogika/ kurs Montessori
Ochrona środowiska	Podyplomowe zarządzanie oświatą	Brak
Ekonomia	Brak	Brak

* Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z ich wypowiedzi, przed rozpoczęciem działalności posiadały wykształcenie wyższe przede wszystkim w zakresie pedagogiki (8 osób) i nauk humanistycznych (8 osób). Ukończone kierunki studiów to pedagogika, historia, filologia (polska, rosyjska, romańska), resocjalizacja i kulturoznawstwo. Nauki ekonomiczne i przyrodnicze były reprezentowane przez takie kierunki studiów, jak zarządzanie oraz ochrona środowiska (2 osoby). Na podstawie tabeli nr 1 można zauważyć przejawy mobilności edukacyjnej i horyzontalnej, związane ze zmianą rodzaju aktywności zawodowej. Właścioelki, które legitymowały się wykształceniem ekonomicznym lub przyrodniczym, nie podejmowały

dalszego doksztalcania formalnego ani przed rozpoczęciem działalności, ani po jej podjęciu. Pozostałe właścicielki podejmowały różne formy uzupełniania wykształcenia lub rozpoczynały studia z dziedziny zarządzania. Takie decyzje edukacyjne można wyjaśnić dążeniem do sprostania wymogom rynku zawodowego, na którym kobietom trudniej znaleźć pracę niż mężczyznom, co sprzyja dysproporcji wykształcenia związanej z płcią (Szczepański i Gawron, 2008, s.20). Po rozpoczęciu działalności właścicielki, które były absolwentkami kierunków pedagogicznych i humanistycznych, uzupełniały nie tylko kwalifikacje do zarządzania placówką, lecz także doskonaliły warsztat pedagogiczny, również w sposób nieformalny (np. prenumerata „Monitora Dyrektora Przedszkola”, kursy online).

Interesujące są uzasadnienia, jakie podawały właścicielki, opowiadając o własnych decyzjach edukacyjnych, np.: „ja z wykształcenia jestem logopedą pedagogiem i tak naprawdę przedszkole gdzieś tam z tyłu głowy było zawsze i to było takie moje marzenie tak naprawdę” (W:14); „tak się jakoś ponakładało te kilka rzeczy naraz z potrzebą takiego gruntownego zmienienia, gruntownej zmiany swego życia zawodowego, żeby zacząć robić to, co nie tylko przynosi pieniądze, ale po prostu będzie satysfakcją” (W:1).

Wypowiedzi właściolek dotyczyły także mobilności horyzontalnej. Pomimo podkreślenia zadowolenia z prowadzonej działalności były takie, które równocześnie podejmowały inne rodzaje aktywności zawodowej lub poszukiwały innych zajęć dodatkowych. W wypowiedziach pojawiały się zarówno argumenty konieczności: „Tutaj w mojej pracy zazwyczaj staram się być codziennie, ale to zależy czy jestem dużo godzin. Ja jeszcze mam inne zajęcia, inną firmę i tam też muszę być” (W:17), jak i świadomego wyboru: „Ja nigdzie indziej nie pracuję, ale zamierzam bo tak mi się już tu sytuacja ustabilizowała, że nie ukrywam, że nie mam czasem co robić. Mam taką całkiem fajną propozycję, więc prawdopodobnie się tego podejmę na pół etatu” (W:16).

4. Wnioski

Wnioski nasuwające się z przedstawionego, z konieczności niewielkiego, fragmentu badań własnych wskazują na dynamikę decyzji edukacyjnych właściolek niepublicznych placówek przedszkolnych. Pomimo że każda z respondentek miała wcześniej pracę, uzupełniała wykształcenie nie tylko z myślą o podjęciu działalności, ale szukaniu pomysłu „na siebie”. Porównanie przebiegu biografii edukacyjnych właściolek niepublicznych placówek wychowania przedszkolnego pozwala zauważyć, że rodzaj posiadanego wykształcenia różnicował badane pod względem mobilizowania się do rozwijania kompetencji przedsiębiorczych i pedagogicznych. Można mówić o swoistej potrzebie ciągłego doskonalenia zawodowego właściolek – absolwentek kierunków pedagogicznych i humanistycznych, która może wynikać z gotowości do poszukiwania nowych źródeł zarobku. Podobne postawy kobiet na stanowiskach kierowniczych w sektorze publicznym zaobserwowały Głogosz i Mirosław (2014).

Właścicielki, które przed rozpoczęciem działalności posiadały wykształcenie pedagogiczne i humanistyczne, dążyły do nabywania kompetencji związanych z prowadzeniem firmy, jednocześnie rozwijając nadal kompetencje pedagogiczne. Z kolei absolwentki kierunków ekonomicznych i przyrodniczych nie widziały potrzeby dokończania się w zakresie edukacji przedszkolnej, koncentrując się na doborze kadry o kwalifikacjach pedagogicznych. Warto jednak zwrócić uwagę, że specyfika pracy w niepublicznych punktach przedszkolnych nie jest atrakcyjna dla doświadczonych nauczycieli, ponieważ właściele nie są zobligowani do stosowania się do Karty Nauczyciela np. w zakresie godzin pracy czy awansu zawodowego nauczyciela. Z tego względu chętnie zatrudniają studentki oraz stażystki po kierunkach pedagogicznych z niewielkim doświadczeniem zawodowym. To zagadnienie jest przedmiotem osobnych badań (Grochowalska, 2015).

Interpretując wypowiedzi respondentek w odniesieniu do klasyfikacji motywów przedsiębiorczych podanych przez Wasilczuk (2015), zauważyć można, że były to motywy pozytywne (autonomia i realizacja marzeń), charakterystyczne dla polskich kobiet – przedsiębiorców. Motywy negatywne (brak pracy, wymuszona przedsiębiorczość) nie pojawiały się w wypowiedziach, jednak pomysł założenia działalności w zakresie edukacji towarzyszył kilku właścicielkom, które nie wróciły do pracy po zakończeniu urlopu macierzyńskiego.

Konkluzje

Wprowadzenie paradygmatu jakościowego do badania motywów przedsiębiorczych pozwala poznać osobiste doświadczenia osób borykających się z prowadzeniem działalności. W konkluzjach warto odnieść się do dwóch kwestii. Pierwszą z nich jest sygnalizowana przez naukowców potrzeba poszerzenia wiedzy o specyfice przedsiębiorczości kobiet, która może skłaniać do badań „na styku” różnych dziedzin gospodarki. Aktywność przedsiębiorcza na rynku usług w zakresie edukacji może być interesująca dla badaczy ze względu na to, że właśnie podczas zetknięcia się gospodarki z edukacją pojawiają się „nowe zachowania ekonomiczne”, które skutkować mogą prawdziwą transformacją postaw obywatelskich (Krzemiński, 2010, s. 282). Druga konkluzja dotyczy poszukiwania czynników rozwoju intencji przedsiębiorczych u kobiet. Jak wykazały wyniki badań Safina i Pluty (2016, s. 83), doświadczenia osób badanych, związane z szeroko rozumianym „radzeniem sobie w życiu”, były lepszym predykatorem rozwoju intencji przedsiębiorczych niż zmienna płci czy wpływ edukacji w zakresie przedsiębiorczości. Można zatem uznać, że konieczne są dalsze badania nad czynnikami sprzyjającymi pojawianiu się motywów przedsiębiorczych u kobiet i czynnikami hamującymi te motywy.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarska-Wnuk, I. (2010). *Zarządzanie szkołą XXI wieku: perspektywa menadżerska*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA.
- Borowska, A. (2013). Determinanty i bariery przedsiębiorczości kobiet w Polsce. *Ekonomia i Zarządzanie*, vol. 5, nr 3, 152-162.
- Cieślińska, J. (2013). Poczucie dobrostanu i optymizmu życiowego kadry kierowniczej placówek oświatowych. *Studia Edukacyjne*, 27, 95-112.
- Creswell, J.W. (2013). *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*. Tłum. J. Gilewicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Czapiński, J. i Panek, T. (red.). (2015). *Diagnoza Społeczna, raporty*. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pozyskano z: <http://www.diagnoza.com> (dostęp: 18.02.2018).
- Czarniawska, B. (2010). *Trochę inna teoria organizacji. Organizowanie jako konstrukcja sieci działań*. Warszawa: Wydawnictwo POLTEXT.
- Domecka, M. i Mrozowicki, A. (2008). Robotnicy i ludzie biznesu. Wzory karier zawodowych a zmiana społeczna w Polsce. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. 4, nr 1, 136-155.
- Global Entrepreneurship Monitor. (2017). *Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report*. Pozyskano z: <http://gemconsortium.org/report/49860> (dostęp: 18.02.2018).
- Głogosz, D. i Mirosław, J. (2014). Kobiety na stanowiskach kierowniczych w świetle badań. W: B. Balcerzak-Paradowska (red.), *Kobiety na stanowisku kierowniczym w sektorze publicznym. Sytuacja zawodowa i rodzinna*. Warszawa: IPISS, 76-92.
- Grochowalska, M. (2015). Od wiedzy do działania: praca zawodowa w doświadczeniach początkujących nauczycieli edukacji przedszkolnej. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 85-97.
- GUS. (2017). *Aktywność ekonomiczna ludności Polski I kwartał 2017 roku*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- GUS. (2018). *Przedsiębiorstwa niefinansowe powstałe w latach 2012-2016*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Hatch, M.J., Kostera, M. i Koźmiński, A.K. (2010). *Trzy oblicza przywództwa: menedżer, artysta, kapłan*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Huang, K.H., Mas-Tur, A. i Yu, T.H.K., (2012). Factors affecting the success of women entrepreneurs. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 8, No. 4, 487-497. Pozyskano z: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11365-012-0233-4> (dostęp: 18.02.2018).
- Karwowska-Struczyk, M. (2012). *Edukacja przedszkolna. W poszukiwaniu innych rozwiązań*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Konecki, K. (2007). Działanie przedsiębiorcze. Auto-praca nad tożsamością a społeczny proces konstruowania motywacji do działania przedsiębiorczego. W: J. Leoński i U. Kozłowska (red.), *W kręgu socjologii interpretatywnej. Badania jakościowe nad tożsamością*. Szczecin: Economicus, 72-115.
- Kostera, M. i Śliwa, M. (2010). *Zarządzanie w XXI wieku. Jakość twórczość kultura*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Krzemiński, I. (2010). Transformacja – „bąble nowego” i „starego” – modelowe myślenie o zmianie. W: I. Krzemiński (red.), *Wielka transformacja. Zmiany ustroju w Polsce po 1989*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Łośgraf”, 284-304.
- Lisowska, E. (2009). *Kobięcy styl zarządzania*. Gliwice: HELIOS.
- Lubacha-Sember, J. (2016). Główne nurty i kierunki badań nad przedsiębiorczością kobiet. *Horyzonty Wychowania*, vol. 15, nr 34, 343-361.
- Madalińska-Michalak, J. (2012). *Skuteczne przywództwo w szkołach na obszarach zaniedbanych społecznie. Studium porównawcze*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2017 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania. Dz.U. 2017, poz. 1657.

Safin, K. i Pluta, J. (2016). Przedsiębiorczość ludzi młodych i ścieżki karier. Stan, uwarunkowania, konsekwencje. *Horyzonty Wychowania*, 15(34), 67-86.

Stevenson, L. (1990). Some Methodological Problems Associated with Researching Women Entrepreneurs. *Journal of Business Ethics*, 9, 439-446.

Szczepański, M. i Gawron, G. (2008). Rynkowa segregacja płciowa. Próba rekonstrukcji sytuacji zawodowej kobiet na rynku pracy. W: G. Gawron i B. Pactwa (red.), *Czynniki integracji i reintegracji zawodowej kobiet na regionalnym rynku pracy*. Tychy: Śląskie Wydawnictwa Naukowe WSZNS, 11-24.

Wach, K. (2010). Od człowieka racjonalnego do emocjonalnego. Zmiana paradygmatu nauk ekonomicznych. *Horyzonty Wychowania*, vol. 9, nr 17, 95-105.

Wasilczuk, J. (2015). Płeć a motywacje przedsiębiorcze oraz podejmowane przez mikroprzedsiębiorców decyzje zarządcze. *Problemy Zarządzania*, 4(56), 115-130.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>